

TUŠKOVÁ, Tünde (ed.): *Slovenské inšpirácie z Novej Huty. 38. interdisciplinárny výskumný tábor Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2025. 216 s. ISBN 978-615-5330-31-5; ISSN 2631-1283*

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2025.28.02.121-125>

Vedecko-výskumná produktivita tradície organizovania interdisciplinárnych výskumných táborov v lokalitách so slovenským obyvateľstvom Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku pokračovala tentokrát v obci Nová Huta (maď. Bükkszentkereszt, do roku 1940 Újhuta) v Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe, okres Miškovec (Miskolc). Obec ležiaca v priestore Bukových vrchov mala podľa údajov z 1. januára 2024 – 1140 obyvateľov. Terénny výskum bol realizovaný v dňoch 16. – 21. júna 2024. Ako vždy odborníci zúčastnení na tábore vypracovali štúdie s rôznym tematickým zameraním vyplývajúce z ich vlastných výskumných zámerov a priorít.

Prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc., spracoval tému Medzilokálne kontakty obyvateľov Novej Hute v kontexte procesov etnickej asimilácie. Ako autor konštatoval: „Procesy etnickej asimilácie sú vždy aktuálnou témou a vo všetkých konkrétnych prípadoch prinášajú neopakovateľný priebeh a kontexty. Nie sú len problémom minoritných spoločenstiev, ale aj majoritného etnika a reálnej politiky štátu k národnostným menšinám a etnickým skupinám.“ (s. 9) Jeho cieľom bolo zmapovať medzilokálne kontakty obyvateľov Novej Huty s okolitými lokálnymi spoločenstvami predovšetkým v Starej Hute (Bükkszentlászló), Repašskej Hute (Répáshuta), Starej Maši (Ómassa), Novej Maši (Újmassa), Dolnom a Hornom Hámri (Alsó- és Felsőhámor). Cieľom bolo tiež vypracovať stručnú historickú, demografickú a kultúrnu charakteristiku lokality. Osobitý charakter mala Nová Huta a susedné obce hlavne vďaka kolonizácii v špecifickom geografickom a prírodnom prostredí, kam osadníci prichádzali od začiatku 18. storočia kvôli rúbaniu dreva, povozníctvu, páleniu drevného uhlia, potaše a vápna, ako aj kvôli práci v okolitých sklárskych hutách a kameňolomoch. Čukanova charakteristika je výstižná, presne pomenúvajúca podstatné črt problematiky. Autor pomerne podrobne rozpracoval príbuzenské, spoločenské a ekonomické kontakty s okolitými lokálnymi spoločenstvami, pričom si všimol i rozdiely v jazykovej kompetencii informátorov naprieč generáciami.

Doc. PhDr. Ivana Kontriková Šusteková, PhD., sa zamerala na výskum tradičných zamestnaní slovenských obyvateľov obce. Dáta pre svoj etnografický výskum autorka získala voľným, neštandardizovaným rozhovorom v kombinácii s priamym pozorovaním, záznamy boli realizované

prostredníctvom audiozáznamu, písomných poznámok a fotodokumentácie. Výskumnú vzorku tvorili príslušníci najstaršej generácie vo veku 70 až 95 rokov a takto získané údaje boli doplnené štúdiom písomných prameňov: matriky krstených (1914 – 1947) a matriky zomrelých (1907 – 1949) z Archívu farského úradu rímskokatolíckej cirkvi v Miškovci-Vasgyáre a poznatkami z publikovaných prác. Autorka reflektovala problematiku v historickej perspektíve a súčasne sa venovala viacerým aspektom každodenného života Slovákov v Novej Hute. Upozornila napríklad na význam vlastníctva ťažných zvierat, úzko previazané s lúčnym a pasienkovým hospodárením, povozníctvom, vápenníctvom a uhliarstvom. Zároveň rozsah záprahového majetku bol dôležitým indikátorom sociálneho postavenia jednotlivých rodín v lokálnom spoločenstve. Išlo hlavne o chov hovädzieho dobytku a koní, ktoré dopravili tovar až na Dolnú zem. Autorka zaznamenala rad zaujímavých informácií, napr. že obecní pastieri patrili k nemajetným vrstvám obyvateľstva, prípadne boli telesne postihnutí. Ako napísala: „V prvých desaťročiach 20. storočia išlo o osoby pochádzajúce z maďarských dedín, neskôr o rómskych pastierov (Cigánov), ktorí si popri pasení privyrábali pletením prútených košov, ale aj odpredajom vápna v malom“ (s. 33). Nevynechala ani tému zberného a koristného hospodárenia, typického pre podhorské či lesnaté oblasti, uhliarstva a vápenníctva, kovárskeho remesla, krčiem (ktoré boli „strediskom výmeny informácií, miestom uzatvárania právnych transakcií, neformálnej komunikácie, spolkového života, kultúrneho aj spoločenského vyžitia“ (s. 67) atď. Text sa vyznačuje evidentnou orientáciou a erudíciou v problematike. V závere autorka zdôraznila, že „každé zo spomenutých zamestnaní sa určitou mierou podieľalo na formovaní charakteru ľudovej kultúry Novej Huty, ako aj na miere asimilácie miestneho obyvateľstva. Kým pálenie drevného uhlia a vápna pomáhalo konzervovať archaické prvky kultúry, povozníctvo vďaka interlokálnym, interkultúrnym a interetnickým kontaktom urýchlilo procesy jazykovej asimilácie“ (s. 71).

PhDr. Katarína Mičicová, PhD. sa vo svojej štúdií zaoberala prvkami tradičnej kultúry v živote súčasných Novohuťanov. Svoj výstup poňala ako sondu do vybranej časti tradičnej kultúry v Novej Hute. V prvom rade zisťovala, ako vyzerali kalendárne obyčaje v prvej a okrajovo aj druhej polovici 20. storočia, respektíve ako sa zachovali v pamätiach najstarších obyvateľov obce. Autorka vyberala respondentov na základe dvoch kritérií – vek a zamestnanie. Sústredila sa najmä na najstaršiu žijúcu generáciu (narodení najmä v 20., 30. a 40. rokoch 20. storočia), „ktorá by si mohla pamätať podobu kalendárnych obyčají v obci v prvej polovici 20. storočia“ (s. 79). V súvislosti s druhým stanoveným cieľom oslovila najmä učiteľky, bývalé učiteľky a obyvateľov aktívnych

v spoločenskom živote obce. V prvej časti príspevku analyzovala výpovede najstarších respondentov o kalendárnych obyčajach v obci chronologicky podľa jednotlivých výročných sviatkov a ročných období. V druhej časti sa zamerala na úlohu a tradovanie jednotlivých obyčají v súčasnosti s dôrazom na to, ktoré obyčaje sú využívané, v ktorej spoločenskej skupine.. Uvítal by som však, keby autorka z odborných prác k danej tematike využila i dielo O. Krupu *Kalendárne obyčaje I.-II.-III.*, ktoré predstavuje pozoruhodnú poznatkovú databázu problematiky u Slovákov v Maďarsku a Rumunsku.

Mgr. Iveta Valentová, PhD., a Éva Császári, PhD., spracovali tému Terénne názvy v Novej Hute. Ako autorky vysvetlili, terénne názvy (anojkonymá) sú názvy nesídelných geografických objektov, ktoré sú pevne fixované v krajine. Rozdeľujú sa na oronymá (názvy fyzickogeografického reliéfu, akým je napr. pohorie, vrch, dolina, nížina a pod.), chotárne názvy (názvy hospodársky využívaných objektov, napr. názvy polí, pasienkov, záhrad, viníc, sadov, lesov a pod.), hydronymá (vodné názvy, napr. názvy riek, jazier, studienok, vodných nádrží, rybníkov), speleonymá (názvy jaskýň a priepastí), hodonymá (názvy dopravných ciest), názvy objektov a javov, ktoré nie sú určené na bývanie, napr. kameň, božia muka, výšková kóta (v minulosti trigonometrický bod). Anojkony-mickú lexiku autorky dôsledne analyzovali a popísali v kontexte špecifík vývinu slovenských nárečí v bilingválnom slovensko-maďarskom prostredí vzhľadom na spôsob osídľovania a iné medzijazykové kontakty. V závere vlastne výstižne konštatovali, že: „Terénne názvy poskytujú dôležité poznatky nielen pre onomastiku, ale aj pre vývin slovenčiny a dialektológiu“ (s. 114), ale taktiež poskytujú zaujímavé informácie aj pre historikov, geografov, kartografov, etnografov či biológov, a samozrejme aj pre obyvateľov Novej Huty.

Dr. habil. Sándor János Tóth, PhD., je autorom sondy do používania slovenského jazyka Novohuťanmi v cirkevnej sfére. Cieľom jeho výskumu bolo odhaliť súvislosti identity a používania jazyka na základe účastníckeho pozorovania v teréne a porovnávaním zistení s údajmi v odbornej literatúre. Pri terénnom výskume aplikoval metódy bádania používania slovenského jazyka, a to riadený rozhovor, účastnícke pozorovanie, výskum inštitucionalizovaného a individuálneho používania jazyka a pod., resp. zber a spracovanie dát jazykovej krajiny vrátane triedenia a analýzy na základe multimodálnych aspektov a fotodokumentácie. Kombináciu týchto metód označil za sociolingvisticky prínosnú, tak ako sa to ukázalo aj pri výskume v Mlynkoch Sám autor uviedol, že opakovanie podobných výskumov prináša výhodu porovnateľnosti, avšak nevýhodou pritom je, ak má skúmaná lokalita iný etnický model, resp. inú identitu. Nová Huta momentálne nemá svojho kňaza, o faru sa starajú

rehoľníčky, ktoré neovládajú slovenský jazyk, ani nemajú vzťah k pôvodnému autochtónnemu obyvateľstvu. Autor zistil markantný rozdiel v porovnaní s cirkevnou jazykovou situáciou v Mlynkoch. „V Novej Hute v cirkvi nie je relevantný slovenský jazyk, minimálne prejavy sa trajú individuálne v oblasti spievania náboženských piesní. Univerzálnosť a internacionálnosť katolíckej cirkvi sa tu prejavuje absolútne.“ Veriaci vôbec neuvažujú o tom, či dať do súvislosti slovenský menšinový jazyk a náboženstvo. Inak povedané, cirkevné obrady v Novej Hute nemajú druhotnú funkciu posilnenia národnej identity.

Dr. Duszán József Augustyn, PhD., a Mgr. Rita Hornoková v zásade detailne skúmali pridanú hodnotu výučby slovenského jazyka pre dospelých v národnostnej obci Nová Huta. V dôsledku migrácií, demografických zmien i asimilačnej jazykovej politiky maďarského štátu počas niekoľkých generácií, nastal výrazný pokles znalosti slovenského jazyka medzi miestnymi obyvateľmi. A hoci dnes sa viacerí obyvatelia Novej Huty hlásia k svojim slovenským etnickým koreňom, slovenčinu už neovládajú plynule. Preto miestna slovenská samospráva zorganizovala jazykový kurz pre dospelých účastníkov s cieľom získania, resp. zlepšenia jazykových zručností a spôsobilostí, ako aj podporiť kultúrne povedomie o slovenskej národnosti v Novej Hute, chrániť jazykové kultúrne dedičstvo a budiť záujem o slovenský jazyk a kultúru v kruhu obyvateľov bez slovenských koreňov. Príspevok tak popisuje a analyzuje pridané hodnoty kurzu, t. j. jazykovú, kultúrnu, sociálnu a ekonomickú hodnotu. Autori vypracovali štúdiu na základe analýzy projektovej dokumentácie jazykového kurzu a na pološtruktúrovaných hĺbkových rozhovoroch s organizátormi a vedením obce. Autori majú ambíciu svojimi výskumnými zisteniami „poskytnúť cenné poznatky pre tvorcov politik, lídrov komunít a pedagógov, ktorí sa snažia o zachovanie menšinových jazykov v podobných asimilovaných alebo etnicky zmiešaných prostrediach a môžu aplikovať koncept pridanej hodnoty napríklad v marketingu alebo v aplikácii o granty“ (s. 157).

Ľudové biblické príbehy v ústnej tradícii Slovákov v Novej Hute, ktoré sa vyznačujú špecifickým miestom medzi folklórnymi žánrami, spracoval Domonkos Volter (Dominik Volter). V zásade ide o epické texty sakrálneho charakteru vychádzajúce jednak z Biblie, ale aj mimo tohto kánonu z apokryfov, stredovekých legiend i pohanských povier, ako aj z novovekých prejavov vysokej a ľudovej kultúry. Autor v štúdiu prezentoval šesť textov, ktoré zaznamenal ako samostatné príbehy alebo ako apokryfné prvky v rámci rozhovorov s informátormi, pričom niektoré z týchto textov majú paralely v maďarskom folklóre. Osobitou črtou ľudových biblických príbehov je, že poskytujú biblické vysvetlenie pre niektoré prírodné javy, a pritom ani nemajú súvislosť s biblickými udalosťami, iba v nich vystupujú biblické postavy. V obci

Nová Huta je jedným z takýchto príkladov vysvetlenie vzniku zvláštnej skaly – tzv. Skaly Panny Márie. Apokryfický základ majú rozprávky, v ktorých sa Ježiš správa k Petrovi ako k jednoduchému dieťaťu. Zvyčajne Peter urobí chybu kvôli svojej ľudskej slabosti alebo ho Ježiš zachráni z nepríjemnej situácie. Oblúbené ľudové biblické príbehy v Novej Hute rozprávajú o narodení Ježiša, pričom v ľudovej kultúre existuje množstvo rozšírených verzií tohto príbehu.

Napokon Anett Osztroluczki sa venovala jazykovým postojom Slovákov v Novej Hute vrátane „nových hovoriacich“ v kontexte dedinskej komunity. Keďže v obci funguje slovenská národnostná základná škola, kde majú deti povinnú výučbu slovenčiny päť hodín týždenne, rozhodla sa autorka zistiť, ako môže skutočnosť, že prakticky všetci, ktorí chodia alebo chodili do školy v obci, a učili sa slovenčinu vo formálnom prostredí ovplyvniť jazykové postoje obyvateľov. Taktiež skúmala, či sa v obci nachádzajú tzv. noví hovoriaci, ktorí hovoria len spisovným jazykom, a či táto sociálna kategória, ktorá je v podstate mestská, má svoje miesto na dedine, v komunite, kde sa zvyčajne zdôrazňuje úcta k tradíciám. Autorka uviedla, že noví hovoriaci sa od ostatných tradičných hovoriacich odlišujú spôsobom, akým sa jazyk učia, rozsahom jeho používania a rozmanitosťou spôsobov, akými ho používajú. V práci to zrozumiteľne a vecne ďalej rozviedla. Okrem iného zistila, že „v mnohých prípadoch môže ísť napríklad o symbolickú náklonnosť k archaickému jazyku kvôli starým rodičom alebo príbuzným, ale môže to byť aj náklonnosť k obci a starším ľuďom v obci, ktorí rešpektujú jej tradície. Túto skutočnosť posilňuje fakt, že všetci účastníci zdôraznili, že v Novej Hute je veľmi dobrá komunita, ktorá je veľmi súdržná...“ (s. 174).

Zborník, prezentujúci výstupy výskumu z 38. interdisciplinárneho výskumného tábora Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, priniesol rad štúdií, ktoré dotvárajú profil a vysokú úroveň regionálnych výskumov slovenskej menšiny v Maďarsku. Väčšinou autori vystihli podstatné skutočnosti danej problematiky vďaka možnostiam terénneho výskumu, ako aj štúdiá na základe relevantného výberu odbornej literatúry. Všetky predložené texty môžu byť inšpiratívne pre ďalších výskumníkov z rôznych vedných oblastí, ale zaiste sú zaujímavé aj pre miestne slovenské spoločenstvo v Novej Hute.

Miroslav Kmet'